

Holokausti temaatika:

vajadused ja võimalused käsitlemiseks üldhariduskoolis ning mtü-de töös

Sulev VALDMAA

**JTI Kodanikuhariduse keskuse juhataja,
JTI juures asuva UNESCO kodanikuõpetuse ja
mitmekultuurilisuse hariduse õppetooli juhataja
sulev@jti.ee**

Käesoleva põgusa paljundusmaterjali eesmärgiks ei ole pakkuda ammendavusele pretendeerivat ülevaadet holokausti temaatika käsitlemise võimalustest hariduses, vaid viidata erinevate abistavate lähtedokumentide ning materjalide olemasolule. Põhjaliku ülevaate pakkumine ei olegi otstarbekas, kuna teavet lisandub kogu aeg ning vananemine ja aktuaalsuse kadu on siin kiire.

Pigem peaks õpetaja olema teadlik erinevatest võimalustest - ressurssidest, ning "kohtadest" ja viisidest, kuidas vajalikku värsket teavet võib leida. Materjalidesse ning metoodikasse puutuvalt on tuntud ka tõsiasi, et loominguulised õpetajad ja treenerid eelistavad sageli iseseisvust, ega soovigi kellegi poolt varem ettevalmistatud materjale kasutada.

SALLIVUSHARIDUS PÕHIKOOLI JA GÜMNAASIUMI RIIKLIKUS ÕPPEKAVAS NING TEISTES (RIIKLIKES) DOKUMENTIDES

Sallivust tähtsustatakse ning selle kujundamist käsitletakse mitmetes Eesti riiklikes ja valdkondlikes dokumentides ning arengukavades. Nende sisu analüüsid on võimalik tuletada, mida Eestis selles valdkonnas tähtsaks peetakse, missuguseid probleeme ning saavutusi täheldatakse ühiskonnas, kuhu poole soovitakse liikuda. Näiteks on hetkel aktuaalsed:

Põhikooli riiklik õppekava, gümnaasiumi riiklik õppekava:

§ 2. Põhihariduse alusväärtused

(3) Riiklikus õppekavas oluliseks peetud väärtused tulenevad «Eesti Vabariigi põhiseaduses», ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioonis, lapse õiguste konventsioonis ning Euroopa Liidu alusdokumentides nimetatud eetilistest põhimõtetest. Alusväärtustena tähtsustatakse üldnimlikke väärtusi (... sallivus...).

§ 14. (GÕK §10) Läbivad teemad

8) väärtused ja kõlblus – taotletakse õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes tunneb ühiskonnas üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

Haridus- ja Teadusministeeriumi noorsootöö strateegia 2006-2013:

3.4 Noorsootöö meetmed

Rahvusvaheline noorsootöö

Meede 28: avatuse ja sallivuse suurendamine erinevuste ja mitmekesisuse suhtes noortes ja noortevaldkonnas laiemalt.

Strateegia Säästev Eesti 21 (Eesti tee jätkusuutlikule arengule) Tallinn 2005:

Soovitatav seisund 2030. aastaks

Kommunikatiivsus.

... Erinevalt muust maailmast kasvab tolerants kultuurierinevuste suhtes nii siseriiklikult kui laiemas kontekstis. ...

Eesti lõimumiskava 2008–2013:

2. Hetkeolukorra ülevaade

Uusimmigrandid

... Teiste riikide kogemusele tuginedes võib eeldada, et hästi lõimunud uusimmigrandid aitavad kaasa eestlastest elanikkonna sallivuse suurendamisele teiste rahvuste esindajate vastu. ...

Tegusad Eesti Noored (TEN). Arengukava 2011 – 2015:

Sissejuhatus

... Rõhutame euroopalikke väärtusi, tolerantsi, koostööd ja konstruktiivset arutelu erinevate maailmavaadete vahel. ...

HOLOKAUSTI ÕPETAMISEST EESMÄRKIDEST JA VAJADUSEST SALLIVUSHARIDUSES

Holokausti õpetamisel võib olla erinevaid eesmärke. Need sõltuvad kokreetsetest ajaloolistest ja kultuurilistest kontekstidest. Olgu näitena toodud üks seisukoht:

“Iga aine õpetamise eesmärk on rakendada tegevusse õpilaste intellektuaalne teadmishimu, et ergutada kriitilist mõtlemist ja isiksuse arengut. Seetõttu on oluline, et õpetajad arvestaksid igale ainele lähenemises alati loogilisi põhiküsimusi.

... Holokausti õppimine aitab arendada õpilaste arusaamist eelarvamuste, rassismi, antisemitismi ja stereotüüpide kujunemisest ja levikust ükskõik millises ühiskonnas. See aitab süvendada õpilastes veendumust, et pluralistlikus ühiskonnas kujutab mitmekesisus endast väärtust, samuti ergutada arusaamist vähemuste olukorrast.”

(<http://www.holocausttaskforce.org/education/guidelines-for-teaching/why-teach-about-the-holocaust.html?lang=et>)

Eesti ajaloolisest ning kultuurilisest kontekstist lähtudes tavatsetakse konstateerida, et holokausti temaatika käsitlemisega selgitatakse õppijaile inimsusevastaste kuritegude võimalikuks saamise mehhanisme, niisuguste kuritegude koletuslikkust ning pannakse

inimesi järele mõtlema olude üle meie tänases maailmas. Tähtis on suuta vastata küsimustele, kas Teise maailmasõja aegu juutide suhtes toimepandu on võimalik ka tänapäeval? Kui jah, siis miks ja kuidas? Kui ei, siis miks ja kuidas?

ÜLDHARIDUSKOOLI ÕPPEAINETE VÕIMALUSTEST HOLOKAUSTI KÄSITLEMISEKS SALLIVUSHARIDUSES

Riiklikus õppekavas sisalduvatest õppeainetest pakuvad sallivushariduse korraldamiseks ning holokausti temaatika õpetamiseks võimalusi praktiliselt kõik õppeained. Nende võimaluste vastamine sõltub õpetaja ettevõtlikkusest ja pedagoogimeisterlikkusest. Käesolev materjal vastavatele võimalustele ega metoodikale ei viita, kuna see on spetsiifiline ja liiatigi ka mahukas valdkond. Olgu vaid märgitud, et loomupärane on sallivuse temaatika käsitlemine sotsiaalainetes.

Põhikool

Mõiste “sallivus” esineb põhikooli inimeseõpetuse, ajaloo ja ühiskonnaõpetuse ainekavas, kuid mitte üheski I, II ja III kooliastme jaoks sõnastatud läbivas teemas.

Kui soovida üldhariduskoolis käsitleda holokausti temaatikat ainekava raames vahetult, siis on see sisse kirjutatud kolmanda kooliastme ajaloo ainekavasse seostatult Teise maailmasõjaga.

Holokausti õppimise eesmärk on põhikooli III astme ajaloo ainekavas sõnastatud järgnevas vormis ja kontekstis:

7) *seletab ja kasutab kontekstis mõisteid MRP, **holokaust**, küüditamine, baaside leping, okupatsioon, ÜRO.*

Holokausti õpitakse järgmise õppesisu kontekstis: *Rahvusvaheline olukord. Lääneriikide järeleandmised Saksamaale. München. MRP. Sõjategevuse üldiseloostus, sõja algus ja lõpp, sõdivad pooled, rinded, **holokaust**, ÜRO asutamine. Eesti Teise maailmasõja ajal, baaside ajastu, iseseisvuse kaotamine, juuniküüditamine, sõjategevus Eesti territooriumil, Nõukogude ja Saksa okupatsioon.*

Gümnaasium

Sallivuse kujundamisele suunab gümnaasiumis läbiv teema “Kultuuriline identiteet”. Sallivuse kujundamise olulisust tuuakse esile taas inimeseõpetuses (perekonnaõpetus), ajaloos, ühiskonnaõpetuses ning valikkursustes “Inimene ja õigus”, “Tänapäeva filosoofilised küsimused” ja “Globaliseeruv maailm”.

Holokausti sisulist käsitlemist näeb ette ajaloo aine VI kursus „Lähiajalugu III – 20. sajandi arengu põhijooned: Eesti ja maailm”. Holokausti õppimise eesmärk on selles kursuses identselt põhikooliga sõnastatud järgnevas vormis ja kontekstis:

4) *seletab ja kasutab kontekstis mõisteid genotsiid, holokaust, küüditamine, GULAG.*

Eesmärk tuleb saavutada, kui õppesisus käsitletakse järgnevat küsimusteringi:

Massikuritegude ideoloogilised alused ja psühholoogilised juured.

Koonduslaagrid, GULAG.

Küüditamised.

*Natsismikuriteod: holokaust.
Kommunismikuriteod.
Genotsiid, etnilised puhastused.
Inimsusevastased kuriteod Eestis.*

ÕPPEMATERJALIDEST, MIDA SAAB HOLOKAUSTI ÕPETAMISEL LISAKS ÕPIKUTELE KASUTADA

Viimasel kümnendil aastal on erinevate projektide raames ning mitmesuguste organisatsioonide poolt välja antud holokausti käsitlevaid õppematerjale, mida saab erinevatel otstarvetel kasutada nii üldhariduskoolis kui täiskasvanuõppes.

Näiteks raamatud-brošuurid:

- Elhonen Saks. Kes on juudid ja mis on Holokaust? 2003.
- Stéphane Bruchfeld ja Paul A. Levine. Jutustage sellest oma lastele... . Raamat holokaustist Euroopas aastatel 1933-1945. (2003)
- JTI holokausti-alase ajalooõpetajatele korraldatud seminari materjalide kogumik (2004).
- Eesti ajaloo pöördepunktid. Lisamaterjale õpetajale. Koostajad Toomas Karjahärm ja Andres Adamson.
- "Holokaust". Eesti Ajalooõpetajate Seltsi poolt koostöös Living History Forum'iga (Rootsi) koostatud kogumik.

Rohkesti materjale, sh ka eestikeelseid, on leida Internetist.

Näiteks:

- Kuidas õpetada holokausti koolides. <http://www.holocausttaskforce.org/index.php>
  - Kas holokaust või terror? <http://www.kool.ee/?6223>
- ... ja paljud teised.

HOLOKAUSTITEMAATIKA ALASED ENESETÄIENDAMISVÕIMALUSED

Projektidena on Eestis mittetulundusühingute ja sihtasutuste poolt korraldatud ja korraldatakse erinevatele sihtrühmadele (peamiselt siiski õpetajatele) enesetäiendamise võimalusi pakkuvaid seminare.

Näiteks:

- 2004 korraldas Jaan Tõnissoni Instituut rahvusvahelise organisatsiooni "Task Force for International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance and Research" toel ning Eesti Ajalooõpetajate Seltsi kaasabil toimunud kolmepäevase seminari sisustasid lektorid Rootsi organisatsioonist "Levande Historia" ja Iisraeli Yad Vashemi muuseumist.
- 30. oktoobril 2010 toimus Tallinnas endise Patarei vangla ruumides holokausti teemaline seminar, mida korraldas Soome UNESCO ühendkoolide võrgustik UNESCO Eesti Rahvusliku Komisjoni kaasabil.
- 24. jaanuaril 2012 korraldas Eesti NATO Ühing Tallinna Õpetajate majas üldhariduskoolide õpetajatele suunatud holokausti mälestuskonverentsi, kus arutleti selle üle, kuidas koolides käsitleda ja õpetada holokausti ja repressioonidega seonduvat.

On rahvusvahelisi organisatsioone, mis korraldavad koolitusüritusi, ning kuhu on võimalik taotleda osalemist:

- Yad Vashemi rahvusvahelise koolituskeskus Iisraelis.
(<http://www1.yadvashem.org/yv/en/about/index.asp>)
- Task Force for International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance , and Research (<http://www.holocausttaskforce.org/index.php>)
- Facing History and Ourselves (<http://www.facing.org/>)

Eesti esitas 2007. aasta 25. septembril ühinemisavalduse Holokausti õpetamise, mälestamise ja uurimise rahvusvahelisele rakkerühmale. Eesti delegatsiooni juht Aino Leppik von Wirén rõhutas oma sõnavõtus rahvusvahelise rakkerühma tähtsust Holokausti õpetamisel ja mälestamisel järgmiselt: „Ühiste väärtuste kaitsmisel ning pimedate viha vastu võitlemisel on riikide koostöö äärmiselt oluline.”